

**אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
הפקולטה למדעי הרוח והחברה**

בית הספר לחינוך תשפ"ד 2023-24

שם הקורס: מערכת החינוך בישראל: סוגיות מרכזיות ונקודות מפנה

מס' קורס: סמס' א'-, 129.1.0140, סמס' ב'- 129.1.1402

שם המרצה: פרופ' יריב פניגר

שעות קבלה: יום ג' 11-12 בבנין 72 חדר 165

עוזרת הוראה: גב' יעל אהרוני

יעדי ההוראה:

מטרת קורס זה היא לערוך היכרות עם מערכת החינוך בישראל. הקורס יכלול שלושה נושאים עיקריים: (1) מגמות מרכזיות בהתפתחותה של מערכת החינוך בישראל תוך הדגשת ההקשר החברתי להתפתחויות אלו, (2) הגיוון הפנימי בתוך מערכת החינוך בישראל, (3) סוגיות מרכזיות במדיניות החינוך בישראל. נושאים אלו יידונו במהלך השיעורים מזוויות מחקריות שונות מתחומי ההיסטוריה, הסוציולוגיה, מדע המדינה וחקר מדיניות החינוך.

פרשיות לימודים:

- בתי ספר וחינוך בפלסטינה/א"י עד 1948
- לידתה של מערכת החינוך הישראלית 1948-1953
- התרחבות מהירה, פיצול פנימי מדיניות הטיפוח ומבחן הסקר 1953 - 1968
- אינטגרציה 1968 - 1990
- ביזור, בחירת בתי ספר וסטנדרטים חינוכיים 1990 - 2010
- המיעוט הערבי-פלסטיני במערכת החינוך בישראל
- החינוך הממלכתי-דתי והחינוך החרדי
- בתי ספר עצמאיים לא-דתיים
- מיון, הסללה ובחירת מקצועות לימוד
- הפוליטיקה של תוכניות הלימודים והויכוח על תוכנית הליכה
- המיצ"ב והמבחנים הבינלאומיים
- מימון החינוך
- התרחבות ההשכלה הגבוהה

דרישות והרכב ציון הקורס

משקל בציון הסופי

נוכחות בהרצאות אינה חובה (קיים בonus על השתתפות בשיעורים).

עבודות - 100%

ציון סופי עובר: 70

רשימה ביבליוגרפית:

בתי ספר וחינוך בפלסטינה/א"י עד 1948

הגשת התייחסות לפריט קריאה:

רייכל, נ. 2008. סיפורה של מערכת החינוך הישראלית: בין ריכוזיות לביזור; בין מוצהר לנסתר; בין חיקוי לייחוד. תל-אביב וירושלים: מכון מופ"ת והוצאת מאגנס. עמ' 62-91.

להרחבה:

אבו-סעד, א. 2009. התפתחות מערכת החינוך הפלסטינית-ערבית בתקופת האימפריה העות'מאנית והמנדט הבריטי. אלנבראס 5: 4-20.

הרמתי, ש. 2000. המורים החלוצים. תל אביב: הוצאת משרד הביטחון (סדרת אוניברסיטה משודרת). (ניתן לקרוא את הספר דרך אתר הספרייה באמצעות מאגר 'כותר').

לידתה של מערכת החינוך הישראלית 1948 - 1953

הגשת התייחסות לפריט קריאה:

רייכל, נ. 2008. סיפורה של מערכת החינוך הישראלית: בין ריכוזיות לביזור; בין מוצהר לנסתר; בין חיקוי לייחוד. תל-אביב וירושלים: מכון מופ"ת והוצאת מאגנס. עמ' 104-113.

להרחבה:

סבירסקי, ש. 1990. חינוך בישראל: מחוז המסלולים הנפרדים, תל-אביב: ברירות. עמ' 86-33.

אלחאג', מ.. 1996. חינוך בקרב הערבים בישראל: שליטה ושינוי חברתי. ירושלים: מאגנס. פרק 3.

4. התרחבות מהירה, פיצול פנימי, מדיניות הטיפוח ומבחן הסקר 1953 - 1968

התייחסות לפריט קריאה:

סבירסקי, ש. 1990. חינוך בישראל: מחוז המסלולים הנפרדים, תל-אביב: ברירות. עמ' 102-87.

התייחסות לפריט קריאה:

לוי, א. 1993. שמונה עשרה שנים של מבחן סקר כיתה ח': קורותיו, השפעתו והגורמים לביטולו. מגמות ל"ה: 307-323.

להרחבה:

סבירסקי, ש. 1990. חינוך בישראל: מחוז המסלולים הנפרדים, תל-אביב: ברירות. עמ' 137-103.

צמרת, צ. 2005. "זלמן ארן והפרודוקטיביזציה של בני 'עדות המזרח'." בתוך א. בראלי, ד. גוטוויין, ט. פרילינג (עורכים) חברה וכלכלה בישראל: מבט היסטורי ועכשווי. ירושלים וקריית שדה בוקר: יד יצחק בן-צבי ומכון בן-גוריון לחקר ישראל, הציונות ומורשת בן-גוריון.

הרפורמה והאינטגרציה 1968 - 1990

התייחסות לפריט קריאה:

רש. נ. וכפיר, ד. 2004. מיזוג חינוכי בישראל: שלושים שנים של מדיניות הסנסנית בצל אידיאולוגיה משתנה. מגמות מ"ג (1): 63-33.

להרחבה:

גרינברג, י. 2023. ייסורי הלידה של הרפורמה במבנה החינוך. בתוך י. הרפז וא. הורביץ (עורכים) להציל את חטיבות הביניים: הצעות למסגרת חינוכית תואמת לגיל ההתבגרות. ירושלים: מכון ברנקו וייס והוצאת דביר.

שנות האלפיים: ביזור, הפרטה וסטנדרטים חינוכיים

התייחסות לפריט קריאה:

איכילוב, א. 2010. כינון החינוך הציבורי והנסיגה ממנו. בתוך א. איכילוב (עורכת) הפרטה ומסחור בחינוך הציבורי בישראל. תל אביב: הוצאת רמות - אוניברסיטת תל אביב. (ניתן לקרוא את הספר דרך אתר הספרייה באמצעות מאגר 'כותר').

להרחבה:

הדאן, י. ויונה, י. 2005. דו"ח דברת: על המהפכה הניאו-ליברלית בחינוך. תיאוריה וביקורת 27: 11-38.

7 המיעוט הערבי במערכת החינוך בישראל

התייחסות לפריט קריאה:

ג'בארין, י. ואגבאריה א. 2010. חינוך בהמתנה: מדיניות הממשלה ויוזמות אזרחיות לקידום החינוך הערבי בישראל. נצרת: דיראסאת, מרכז ערבי למשפט ומדיניות. עמ' 68-51 (באתר נמצא הפרסום המלא).

להרחבה:

בלס, נ. 2017. ההישגים הלימודיים של תלמידים ערבים. ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

פניגר, י. ואיילון, ח. 2016. מדיניות לשונית ונגישות להשכלה הגבוהה: פערים בין יהודים וערבים בישראל. בתוך א. אדי-רקח וא. כהן (עורכים), דינמיות בהשכלה הגבוהה: אסופת מאמרים לכבודו של פרופסור אברהם יוגב. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב.

2.3 החינוך הממלכתי-דתי

התייחסות לפריט קריאה:

כץ, י. 2004. החינוך הממלכתי-דתי. בתוך: ז. גרוס וי. דרור (עורכים) חינוך כאתגר חברתי. תל אביב: הוצאת רמות - אוניברסיטת תל אביב.

להרחבה:

שוורץ, ד'. 2013. על הקיצוניות הציונית הדתית: חינוך ואידיאולוגיה. דור לדור קבצים לחקר ולתיעוד תולדות החינוך היהודי בישראל ובתפוצת, כרך מ"ד: 83-127. (ניתן לקרוא דרך אתר הספרייה).

וינטרוב, ר. 2020. הוראת ההיסטוריה בחינוך הממלכתי-דתי בפתח העשור השמיני לישראל: סיפור אחר? סיפורים אחרים! עיונים בתקומת ישראל: מאסף לבעיות הציונות, הישוב ומדינת ישראל, 33, עמ' 187-219.

התייחסות לפריט קריאה:

שפילג, א. 2011. "ותלמוד-תורה כנגד כולם" חינוך חרדי לבנים בירושלים. ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל. עמ' 46-32.

להרחבה:

טאוב, א. 2013. מאידאולוגיה לפרקטיקה: תמורות בדגם החינוך העצמאי החרדי. דור לדור: קבצים לחקר תולדות החינוך היהודי בישראל ובתפוצות. כרך מ"ד: 191-212. (ניתן לקרוא דרך אתר הספרייה).

קציר, ש. ופרי-חזן, ל. 2018. החינוך הממלכתי-חרדי – מהקמה להתבססות. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה. פרק 4 עמ' 84-106.

פרי-חזן, ל. 2018. הסדרת לימודי ליבה בחינוך החרדי בפרספקטיבה השוואתית. משפט חברה ותרבות, א' 493-525.

בתי ספר עצמאיים לא-דתיים

התייחסות לפריט קריאה:

גופן-שריג, ע. 2004. עשה זאת בעצמך: יזמות אזרחית כאסטרטגית חידוש במדיניות החינוך בישראל. ירושלים: בית הספר למדיניות ציבורית, האוניברסיטה העברית בירושלים.

להרחבה:

איילון, ה., בלס, נ., פניגר, י. ושביט, י. 2019. אי-שוויון בחינוך: ממחקר המדיניות. ירושלים: הוצאת מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל. פרק 2.

טקסים בבית הספר: עיצוב זיכרון וזהות הלאומית

התייחסות לפריט קריאה:

לומסקי-פדר, ע. 2003. מסוכן זיכרון לאומי לקהילת אבל מקומית: טקס יום הזיכרון בבתי ספר בישראל. מגמות מ"ב (3): 387-353.

להרחבה:

בן עמוס, א. ובית אל, א. 1999. טקסים, חינוך והיסטוריה: יום השואה ויום הזיכרון בבתי - ספר בישראל. בתוך: ר. פלדחי וע. אטקס (עורכים) חינוך והיסטוריה: הקשרים תרבותיים ופוליטיים. ירושלים: מרכז זלמן שזר.

גודמן, י. ומזרחי, נ. 2013. זיכרון לאומי והסללה אזרחית: הבדלים אתניים מעמדיים בתהליכי זיכרון בבתי ספר תיכוניים בישראל. בתוך: י. יונה, נ. מזרחי וי. פניגר (עורכים) פרקטיקה של הבדל בשדה החינוך בישראל: מבט מלמטה. ירושלים: מכון ון ליר.

הפוליטיקה של תוכניות הלימודים

התייחסות לפריט קריאה:

פינסון, ה. 2016. בין הפוליטי והמקצועי: תפקידו של חינוך לאזרחות בחברה בקונפליקט. גילוי דעת 10: 191-198.

להרחבה:

רז-קרקוצקין, א. 2002. תכנית הלימודים בהיסטוריה וגבולות התודעה הישראלית. בתוך: א. בן-עמוס (עורך) היסטוריה, זהות וזיכרון: דימויי עבר בחינוך הישראלי (עמ' 47-68). תל אביב: רמות. (ניתן לקרוא דרך אתר הספרייה באמצעות מאגר 'כותר').

בן עמוס, א. 2020. הכיבוש במערכת החינוך הישראלית: בין הכרה להכחשה. בתוך: א. נווה ונ. טל (עורכים) חינוך היסטורי: זירות וזיקות. תל אביב: הוצאת מכון מופ"ת.

הקבצות והסללה

התייחסות לפריט קריאה:

פניגר, י. 2023. הקבצות בחטיבת הביניים: המחיר החברתי של מיון על פי "רמת יכולת". בתוך י. הרפז וא. הורביץ (עורכים) להציל את חטיבות הביניים: הצעות למסגרת חינוכית תואמת לגיל ההתבגרות. ירושלים: מכון ברנאוויס וייס והוצאת דביר.

להרחבה:

איילון, ח., בלס, נ., פניגר, י. ושביט, י. 2019. אי-שוויון בחינוך: ממחקר המדיניות. ירושלים: הוצאת מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל. פרק 3.

מבחני המיצ"ב והמבחנים הבינלאומיים

התייחסות לפריט קריאה:

יוגב, א. ליבנה, ע. ופניגר, י. 2009. סינגפור במקום כרכור? מבחני הישג בין-לאומיים והגלובליזציה של יעדי החינוך. מגמות מ"ו (3): 337 - 355.

להרחבה:

איילון, ח., בלס, נ., פניגר, י. ושביט, י. 2019. אי-שוויון בחינוך: ממחקר המדיניות. ירושלים: הוצאת מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל. פרק 8.

מימון החינוך בישראל

התייחסות לפריט קריאה:

יוסטמן, מ. (עורך). 2014. תקצוב דיפרנציאלי בחינוך. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה. עמ' 7-23 (באתר מופיע הפרסום המלא).

להרחבה:

בלס, נ. ובלייך, ח. 2020. ההוצאה לכיתה ולתלמיד כמערכת החינוך היסודי. ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

התרחבות ההשכלה הגבוהה בישראל

התייחסות לפריט קריאה:

ארביב-אלישיב, ר. ויוגב, א. 2016. פתיחת המכללות בישראל ושוויון הזדמנויות חינוכי – האומנם? בתוך: ר. ארביב-אלישיב, י. פניגר וי. שביט (עורכים) יש סיכוי לשינוי? תאוריה ומחקר עדכני על שוויון הזדמנויות בחינוך. תל אביב: הוצאת מכון מופת.

קריאה מומלצת:

פניגר, י., מקדוסי, ע. ואיילון, ח. 2016. אי-שוויון בהשלמת התואר הראשון: רקע חברתי, הישגים קודמים ומאפיינים מוסדיים. סוציולוגיה ישראלית י"ח(1): 82-104.

איילון, ח., בלס, נ., פניגר, י. ושביט, י. 2019. אי-שוויון בחינוך: ממחקר המדיניות. ירושלים: הוצאת מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל. פרק 11.

**Ben Gurion University of the Negev
The Faculty of Social Science**

Syllabus

School of Education 2023-24

Course Name: The Israeli Education System

Course Number: 1291140

Lecturer: Prof. Yariv Feniger

Teaching Assistant: Ms. Yael Aharoni

Goals:

This is an introductory course on the Israeli education system. The course will focus on three main themes: (1) the development of schooling in Israel and the social context in which this development has occurred; (2) internal diversity in Israeli education system; (3) central issues in educational policy in Israel. The discussion will include research perspectives from academic fields such as history, sociology, political science and educational policy research.

Course Chapters:

- Schooling in Palestine before 1948
- The birth of the Israeli education system 1948-1953
- Expansion, differentiation and the nurture (tipuah) policy 1953-1968
- The integration policy 1968-1990
- Decentralization, school choice and educational standards 1990-2010
- The Palestinian-Arab minority in the Israeli education system
- Religious education in Israel
- Non-religious independent schools
- Sorting, tracking and curricular choices
- The politics of curricula and the debate over core curriculum
- Local and international educational standards
- School finance
- The expansion of the higher education system

Requirements:

Components of final grade

Papers 100%